

cechują autora, powodują, że praca jest klarowna, zwięzła, a zarazem wielowymiarowa i nade wszystko aktualna. Powinna więc stać się lekturą dla wszystkich, których aktywność zawodowa powoduje, że mogą być oceniani

i krytykowani w sposób nierzetelny i stronniczy, a chcą bronić swojej godności i dobrego imienia.

Tadeusz Kononiuk

Zemsta emancypacji. Nacjonalizm, uchodźcy, muzułmanie

red. Tomasz Nowicki

Wydawnictwo Naukowe „Katedra”, Gdańsk 2017, 426 s., ISBN 978-83-65155-64-1

Książka pt. *Zemsta emancypacji. Nacjonalizm, uchodźcy, muzułmanie* ukazała się w połowie 2017 roku dzięki finansowemu wsparciu Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego. Jest to jedno z pierwszych rodzimych opracowań dotyczących „największego od dziesięcioleci napływu uchodźców w Europie” – tak kryzys migracyjny rozpoczęty w 2015 roku scharakteryzował szef UNHCR Antonio Guterres¹. Wyłączając coraz liczniejsze książki publicystyczne (często wątpliwej jakości) i tłumaczenia, do tego grona należy jeszcze zaliczyć wydaną również w tym roku pracę zbiorową pod redakcją Edwarda Jaremczuka pt. *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*². Sądząc po już zorganizowanych oraz zapowiadanych przez polskie uczelnie konferencjach podejmujących tematykę współczesnych migracji w Europie i na świecie, w najbliższym czasie możemy spodziewać się kilku interesujących publikacji. Kryzys uchodźczy skupia uwagę rodzimych politologów, socjologów, etnografów, historyków, kulturoznawców. Wciąż jednak powstaje niewiele analiz medioznaw-

czych. Taki stan musi dziwić tym bardziej, że – przynajmniej w polskiej rzeczywistości – migranci z Bliskiego Wschodu i Afryki istnieją przede wszystkim w wymiarze medialnym. Omawiana praca stara się wypełnić tę lukę.

Teksty wchodzące w skład *Zemsty emancypacji* zostały podzielone na trzy części. Pierwsza – *Analizy dyskursu* – zawiera siedem artykułów. Część druga pt. *Uchodźcy – ekonomia, polityka i płęć* składa się z trzech tekstów. Podobna liczba tekstów tworzy część trzecią – *Konteksty religijne*. Całość poprzedza wstęp autorstwa Lucyny Kopciwicz i Tomasza Nowickiego, a kończy indeks nazwisk. Ze względu na wybitnie medioznawczy charakter pierwszej części, w recenzji przybliżę wyłącznie teksty, które wchodzi w jej skład. Wyjątek będzie stanowić artykuł Anety Grygiel-Dorszewskiej i Michała Kryńskiego z części trzeciej, dotyczący analizy reakcji użytkowników mediów społecznościowych na postawę papieża Franciszka wobec uchodźców i migrantów.

Cele książki wyjaśnia wstęp. Jak tłumaczą jego autorzy, pomysł jej napisania „zrodził się

¹ UNHCR: *Największy kryzys uchodźców w Europie od dziesięcioleci*, „Onet.pl” 5.09.2015, <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/unhcr-najwiekszy-kryzys-uchodzcow-w-europie-od-dziesiecioleci/erx0wb> [dostęp: 23.08.2017].

² *Migracje i kryzys uchodźczy w Europie. Rzeczywistość i wyzwania*, red. E.J. Jaremczuk, Poznań 2017.

z bezsilności, przerażenia, wściekłości i niezgody na zjawiska, które europejskie media określają mianem kryzysu uchodźczego³. Warto przy tym zwrócić uwagę, że wstęp, inaczej niż w wielu pracach zbiorowych, nie sprowadza się jedynie do krótkiego omówienia tekstów składających się na publikację. Kopciewicz i Nowicki przedstawiają w nim bowiem analizę nie tyle samego kryzysu, co jego kontekstu – społecznego, politycznego, kulturowego i medialnego. Łączą przy tym rosnącą niechęć wobec uchodźców z pogłębiającymi się już od dawna w Europie nacjonalizmem, nieufnością i ksenofobią. Autorzy kończą swój tekst swoistym apelem: „Niewątpliwie w Polsce i w innych państwach byłego bloku wschodniego musimy wykonać dodatkową pracę – oduczyć się wojny rozgrywającej się w naszych głowach, gloryfikacji zaściankowości i plebejskiej nieufności wobec wszystkich, którzy nie przypominają księdza proboszcza”⁴.

Wstęp, który całej publikacji nadaje zaangażowanego politycznie charakter jeszcze bardziej został uwypuklony w artykule Tomasza Nowickiego pt. *Zemsta emancypacji. Dlaczego kryzys migracyjny przeradza się w kwestię muzułmańską?*, który rozpoczyna pierwszą część książki. Autorzy pozostałych tekstów wydają się akceptować taką formułę, sami nie unikając w swoich analizach zdecydowanych stwierdzeń i sądów. Trudno zresztą czynić im z tego powodu zarzut, bo przecież krytyczna analiza dyskursu (KAD), którą stosują autorzy w tej części książki, w swojej naturze dąży – powtarzając za Teunem A. van Dijkem – do odkrywania „dyskursywnych środków mentalnej kontroli i społecznego nacisku”. A to oznacza, że „wymaga

krytycznej i przeciwnej postawy wobec moźnych i elit, zwłaszcza tych, którzy nadużywają swojej władzy”⁵. Zaangażowanie polityczne jest więc niejako wpisane w naturę KAD.

Daleko idących wniosków na temat polskich programów informacyjnych nie unika więc Martyna Weilandt, która w swoim tekście konfrontuje je z ich niemieckimi odpowiednikami. O ile jednak trudno nie zgodzić się z jej oceną współczesnego przekazu TVP na temat uchodźców jako „antagonistycznego i agresywnego”, o tyle umieszczanie w jednym rzędzie dziennikarzy (jako telewizyjnych ekspertów) „Do Rzeczy” i „Tygodnika Powszechnego” jest sporym nadużyciem. Do równie pesymistycznych wniosków dochodzi w swoim tekście Lucyna Kopciewicz analizująca dyskurs uchodźczy na Twitterze. Zdaniem badaczki „media społecznościowe jawią się jako przestrzeń dzieląca, wykluczająca, separująca i segregująca wbrew iluzjom o prawdziwie demokratycznej komunikacji i pełnym dostępie do każdej informacji”⁶.

Dwa kolejne artykuły koncentrują się na dyskursie uchodźczym w prawicowych mediach internetowych. *Współczesne dyskursy dotyczące uchodźców na portalach prawicowych a budowanie tożsamości narodowej* Agnieszki Budnik oraz *Dyskurs i mowa nienawiści na tle etnicznym. Wybrane wizerunki uchodźców na przykładzie portalu Polityce.pl* Przemysława Szczygła stanowią interesujące analizy dyskursów, choć niestety nie definiują ani mediów prawicowych, ani samego prawicowego dyskursu. Ponadto w tekście Budnik brakuje wskazania, jakie materiały były badane i dlaczego te, a nie inne teksty zostały włączone do analizy. Wypada także żałować, że żaden ze wspomnianych

³ L. Kopciewicz, T. Nowicki, *Wstęp* [w:] *Zemsta emancypacji. Nacjonalizm, uchodźcy, muzułmanie*, red. T. Nowicki, Gdańsk 2017, s. 7.

⁴ Tamże, s. 19.

⁵ T.A. van Dijk, *Aims of critical discourse analysis*, „Japanese Discourse” 1995, vol. 1, s. 18.

⁶ L. Kopciewicz, *Życie, śmierć, godność i nadzieja w 140 znakach. Kryzys uchodźczy w obrazach i narracjach w społecznościowej przestrzeni Twittera* [w:] *Zemsta emancypacji...*, dz. cyt., s. 123.

artykułów nie odwołuje się do jednej z najważniejszych prac poświęconych europejskiemu dyskursowi prawicowemu, tzn. *Right-wing populism in Europe. Politics and discourse* pod redakcją Ruth Wodak, Majid KhosraviNik i Brigitte Mal⁷.

Kolejny tekst to *Sylwestrowe Taharrusz Dżama – incydent czy nowa europejska tradycja?* Joanny Pacewicz-Biegańskiej. Tytułowe taharrusz dżama to w jęz. arabskim molestowanie zbiorowe, czego, niestety, nie dowiemy się z omawianego artykułu. Tym niemniej praca Pacewicz-Biegańskiej, koncentrująca się wokół reakcji na wydarzenia w Kolonii w grudniu 2016 r., stanowi ciekawą analizę dyskursu uchodźczego przez pryzmat zachowań seksualnych i różnego postrzegania przemocy seksualnej wobec kobiet. W ostatnim tekście tej części Piotr Prósiniowski bada wirtualne portrety uchodźców w grach wideo. Podstawę jego analizy stanowią gry powstałe z myślą uświadamiania młodych odbiorców na temat trudnego losu migrantów, jak np. wydane przez UNHCR *My Life as a Refugee* czy *Against All Odds*. Gry jako narzędzie oddziaływania mogą powielać stereotypy, jednak również niosą nadzieję – zdaniem autora – „na rozbudzenie pewnej ciekawości poznawczej”⁸.

Interesującym z medioznawczego punktu widzenia jest już wspomniany tekst Grygiel Dorszewskiej i Kryńskiego, pt. *Papież Franciszek i uchodźcy – analiza reakcji na „wydarzenia okołowielkanocne” w przestrzeni medialnej w kontekście kryzysu imigracyjnego*. Stosując

podejście fenomenograficzne, autorzy wykazali, jak uważający się za katolików polscy internauci w niezwykle dosadny sposób krytykują postawę papieża w stosunku do migrantów, nazywając go „zdziczałym papieżem”, „lewackim papieżem” czy wręcz „antypapieżem”. Zdaniem autorów tak zdecydowana reakcja części polskich internautów na postawę Franciszka wykazała „sposób rozumienia problematyki uchodźstwa przez Polaków w momencie narastającego kryzysu imigracyjnego i odsłoniła ogrom niezrozumienia, lęku i obaw związanych z tym tematem”⁹.

Zemsta emancypacji to ciekawa i wartościowa publikacja naukowa, która jako jedna z pierwszych stara się opisać kryzys uchodźczy przez pryzmat dyskursu medialnego. Zamieszczone w niej teksty charakteryzują się sporą świeżością badawczą oraz odwagą w formułowaniu wniosków i ocen. Co prawda niektóre z tez stawianych przez autorów wydają się zbyt śmiałe i generalizujące, co w przypadku metod jakościowych stanowi pewne nadużycie, jednakże dzięki temu mogą zachęcać do polemiki – także naukowej. Wypada więc mieć nadzieję, że zawarte w książce artykuły staną się impulsem do podjęcia dalszych badań, tym razem także o charakterze ilościowym. Dopiero tak zróżnicowane podejście badawcze pozwoli zbliżyć się do odpowiedzi na pytania o to, jak poszczególne media opisują zjawiska migracyjne oraz czy i jak ów przekaz wpływa na postawy społeczne.

Krzysztof Wasilewski

⁷ *Right wing populism in Europe. Politics and discourse*, red. R. Wodak, M. KhosraviNik, B. Mal, London 2013.

⁸ P. Prósiniowski, *Rezonans polityczno-kulturowy w grach wideo – wirtualne portrety uchodźców* [w:] *Zemsta emancypacji...*, dz. cyt., s. 253.

⁹ A. Grygiel-Dorszewska, M. Kryński, *Papież Franciszek i uchodźcy – analiza reakcji na „wydarzenia okołowielkanocne” w przestrzeni medialnej w kontekście kryzysu imigracyjnego* [w:] *Zemsta emancypacji...*, dz. cyt., s. 394.

